

מושגים באזרחות

1. **דמוקרטיה – שלטון העם.** האזרחים הם המקור לסמכותו של השלטון. ציבור האזרחים משתתף בבחירות שבהן נבחרים נציגי העם לשלטון. (צורת ממשל וערך).
2. **דמוקרטיה ייצוגית (מודרנית) –** האזרחים בוחרים נציגים הפועלים בשמם ומחליטים על המדיניות. מבוססת על רעיון חירות הפרט ועל זכותו הטבעית של כל אדם לחירות.
3. **דמוקרטיה ישירה (אתונאית, או בקיבוץ) –** האזרחים משתתפים ישירות בניהול ענייני המדינה. העם משתתף בקבלת החלטות מדיניות (לדוגמה באמצעות משאלי עם המקובלים בשווייץ).
4. **זכויות טבעיות –** זכויות טבעיות הניתנות לכל אדם ואדם מרגע לידתו. על המדינה לשמור ולהגן על זכויות אלה: **כבוד, חירות, הליך הוגן, חיים, שוויון, קניין.**
5. **חירות –** זכותו של האדם למימוש עצמי וזכותו לנהל את חייו כרצונו (כל עוד אינו פוגע בזולת).
6. **כללי המשחק –** כללים מוסכמים על כל המשתתפים והקובעים כיצד יתנהל הוויכוח וכיצד יתקבלו תוצאותיו על מנת ליישב סכסוכים וקבלת החלטות בדרכי שלום.
7. **סובלנות –** התייחסות בהבנה וכבוד לדעות והשקפות שונות. נכונות לאפשר ביטוי גם לרעיונות ולאינטרסים שיש התנגדות כלפיהם. היא מאפשרת חילופי רעיונות, תורמת לקבלת החלטות שקולות ומונעת טעויות.
8. **פלורליזם –** עקרון חשוב בדמוקרטיה, הכרה בזכות קיומן של דעות והשקפות שונות בחברה. קבלת ערכים והשקפות עולם של קבוצות השונות זו מזו. (מפלגות שונות, ארגוני עובדים, מוסדות דת, תנועות חברתיות).
9. **משטר פרלמנטרי –** ריבונות העם מתבטאת בעיקר בהשתתפות בבחירות לפרלמנט (בארץ – לכנסת) ובהן נבחרים נציגי העם לשלטון. נציגים אלה בוחרים בממשלה הנשענת על אמונם של מרבית חברי הפרלמנט.
10. **משטר נשיאותי –** העם בוחר ישירות או בעקיפין (באמצעות "חבר בוחרים") את הנשיא. סמכויותיו רבות.
11. **משאל עם –** סוג של דמוקרטיה ישירה. במשאלי העם האזרחים מחווים דעתם בנושאים מרכזיים, ובכך מתבטא רעיון ריבונות העם באופן מעשי.
12. **הכרעת הרוב –** ההחלטות המתקבלות ברוב קולות כתוצאה מהסכמת הצדדים השונים בוויכוח על כללי המשחק תוך שמירה על זכויות המיעוט, סובלנות ופלורליזם.
13. **מניעת עריצות הרוב –** הגנה על זכויות המיעוט. למיעוט יש אפשרות להתארגן ולבטא את דעותיו.
14. **חופש דת –** החופש לבחור באמונה דתית. החופש לקיים את מצוות הדת והאקסים שלה.

15. **חופש מדת** – החופש של האדם לא לקיים את מצוות הדת.
16. **חירות ל** – זכותו של הפרט לקבל הגנה מפני עריצות (דיכוי) השלטון ובזכותו של האזרח להשתתף בעצמו בתהליך הפוליטי ולהשפיע בו. (חירות לבחור, חירות לבקר את השלטון).
17. **חירות מ** – החירות מפני פעולות מצד השלטון (חירות ממעצר שרירותי).
18. **אזרחות** – מעמד האזרח במדינה בהקשר של חובות וזכויות שבין האזרח לבין מדינתו.
19. **אזרח** - תושב קבוע במדינה והוא בעל זכויות וחובות שקבעה המדינה.
20. **תושב זר** - אדם החי במדינה אך אינו אזרח בה.
21. **נתין** – אזרח, תושב רשמי חוקי קבוע במדינה, אך אינו נהנה מזכויות אזרח. הוא כן נהנה מהגנת המדינה (קיים בעיקר במשטרים רודנים, כדי להדגיש שהאזרח כפוף לשלטון).
22. **אזרחות כפולה** – מצב שבו יש לאדם אזרחות בשתי מדינות
23. **שלטון החוק** – מצב בו השלטון כפוף לחוקים כתובים ונתון לביקורת של מערכת משפטית. מצב שבו כולם שווים לפני החוק – גם השליט.
24. **פרשת שליט** – רב סרן בנימין שליט קצין בחיל הים. אשתו סקוטית לא יהודיה. רצה שילדיו יירשמו במרשם האוכלוסין בסעיף "הלאום" כבני לאום יהודי, ובסעיף "דת" – חסרי דת, שכן הם מרגישים יהודים-ישראלים ומתחנכים ברוח זאת. בג"ץ קיבל את העתירה, כי לצורך מרשם אוכלוסין, ההגדרה של יהודי אינה דתית-הלכתית אלא חילונית-עממית. מאוחר יותר נחקק חוק שיהודי הוא מי שנולד לאם יהודייה או התגייר כהלכה ואינו שייך לדת אחרת.
25. **עקרון הדם** – שיטה להענקת אזרחות לאדם מכוח הלידה בהתאם ללאומיותו של האדם.
26. **עקרון הקרקע** – שיטה להענקת אזרחות לאדם מכוח הלידה, ולפיה מי שנולד בשטח המדינה, יזכה באזרחות ללא קשר לאזרחותם של הוריו.
27. **מדינת הגירה** – מדינה שיש בה שיעור גבוה של תושבים שעברו אליה מארצות אחרות.
28. **חוק השבות** – קובע את אופיה של מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי. חוק זה מעניק זכות עליה לכל יהודי. חוק השבות קובע את זכותו של יהודי לעלות לישראל. זכות זאת מוענקת גם לילד או לנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן הזוג של הילד או הנכד של יהודי. חוץ מאדם שהיה יהודי והמיר את דתו (אוסולד רופאיזן – האח דניאל).
29. **חוק האזרחות** - קובע את זכותו של יהודי לאזרחות ישראלית. כל יהודי הוא אזרח בכוח של המדינה. (אזרח בצורה שעדיין לא באה לידי ביטוי מעשי, כי עדיין לא עלה).
30. **דרוזים** – עדה דתית שרוב אנשיה גרים בלבנון ובסוריה. מדגישה יסודו מוסריים-חברתיים ושוויונית. מקורה באיסלאם, אך רוב הדרוזים אינם רואים עצמם כמוסלמים. חלקם רואים עצמם כערבים וחלקם כקבוצה לאומית-אתנית נפרדת.
31. **צ'רקסים** – עדה שמוצאה בקווקז. הם מוסלמים אך אינם ערבים. הם משתדלים לשמור על הייחוד הלאומי-תרבותי שלהם תוך השתלבות בחברה הישראלית (מתגייסים לצה"ל).

- 32. יהדות אורתודוקסית – זרם ביהדות המקפיד בקיום המצוות כפי שקבעו חכמי התורה.**
- 33. יהדות רפורמית – זרם ביהדות שמכניס תיקונים בדת ישראל. לדעתם, ביהדות היא בעיקר אמונה דתית, ולא מסגרת של השתייכות לאומית. הם מוותרים על חלק ניכר במצוות המעשיות.**
- 34. יהדות קונסרבטיבית – זרם ביהדות המשלב דת ולאום, אך לדעתו, יש בהלכה מקום לשינויים ולדעות שונות, ויש לקיים את ההלכה תוך התאמה לצורכי החיים המודרניים.**
- 35. מועצה דתית – מוסד הפועל ברשות המקומית (עיר) ומספק לתושבים היהודיים שירותי דת (טיפול בבתי כנסת, רישום לנישואין, פיקוח על שחיטה כשרה, הדרכה דתית).**
- 36. משרד הקליטה – אחראי על הפעלת מדיניות הממשלה בתחום קליטת העולים (סיוע לעולים בדיור, תעסוקה).**
- 37. הסוכנות היהודית – גוף הפועל בישראל בסיוע בתחום העלייה. מארגן פעולות עלייה מהתפוצות והעברתם ורכושם לישראל, טיפול בעליית הנוער. מסייע לעולים נזקקים להיקלט בחברה. לפני קום המדינה הסוכנות פעלה להקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ואף ייצגה את העם היהודי בפני ממשלת המנדט הבריטי.**
- 38. קק"ל (קרן קיימת לישראל) – היא אחד המוסדות של ההסתדרות הציונית העולמית. תפקידיה הם הכשרת הקרקע והקמת יערות בישראל, שיפור הנוף בארץ, שמירת הקרקע כקניינו (רכושו) של העם היהודי וחינוך הנוער לאהבת הארץ. לפני קום המדינה עסקה בגיוס כספים (הקופסה הכחולה) לרכישת קרקעות בארץ כדי ליישב עליהן מתיישבים יהודים.**
- 39. יהודים ליברלים – טוענים שהמדינה צריכה להיות חילונית. נושאי דת ואמונה הם ענייני הפרטי של כל אדם ולא עניינה של המדינה. מתנגדים לכפות על האזרח הלא מאמין חוקים ומוסדות דתיים.**
- 40. סטטוס קוו – מעין פשרה בין רצונות מנוגדים של דתיים ולא-דתיים, מתוך רצון להשיג הסכמה בכמה עניינים ולמנוע עימותים (מריבות) בין קבוצות (שבת – אין תחבורה ציבורית בשבת אלא פרטית, מלבד ישובים מעורבים).**
- 41. מנדט – יפוי כח הניתן לנציג הנבחר שזכה במושב בפרלמנט (כנסת). מקובל לכנות בשם "מנדט" את המושב בבית הנבחרים.**
- 42. בחירות ארציות – כל המדינה נחשבת לאזור בחירה אחד. חישוב המנדטים נעשה מתוך כלל הקולות שנספרו במדינה כולה.**
- 43. בחירות יחסיות – כל מפלגה מקבלת מושבים בהתאם לתמיכה שקיבלה מן המצביעים בבחירות. המושבים ניתנים ביחס ישר למספר הבוחרים מתוך כלל הבוחרים בישראל.**
- 44. מושב הכנסת – שנת עבודה של הכנסת ובה שני כנסים: כנס חורף וכנס קיץ.**
- 45. סיעה – נציגות של מפלגה בכנסת. יש סיעות המורכבות מצירוף נציגויות של כמה מפלגות, שיצרו ביניהן מעין ברית.**

- 46. קואליציה -** סיעות שיש להן ייצוג בממשלה והן תומכות בה. הקואליציה מוקמת לאחר משא ומתן קואליציוני בין המפלגות המרכיבות את הממשלה.
- 47. אופוזיציה -** סיעות שאינן שותפות בממשלה והן מתנגדות למדיניותה של הממשלה. תפקידה לבקר את הממשלה ולפקח על פעילותה. היא שומרת על האינטרסים של הציבור שבחר בה ומבטאת את הרעיון הדמוקרטי של הגנה על זכויות המיעוט והעקרון הדמוקרטי של הויכוח והשכנוע.
- 48. דיונים סיעתיים -** דיונים בהם כל סיעה מקבלת זמן דיבור בהתאם לגודלה, ומחלקת אותו בין חבריה. הסיעה קובעת מי ידבר וכמה זמן ידבר. רוב הדיונים בכנסת הם סיעתיים.
- 49. דיונים אישיים -** דיונים בהם מוקצב זמן דיבור לחברי כנסת עצמם ולא לסיעות.
- 50. משמעת סיעתית -** חיוב חברי הסיעה להצביע בהתאם להחלטת הסיעה שלהם, גם אם אינם מסכימים לעמדת הסיעה.
- 51. מליאת הכנסת -** כינוס כל חברי הכנסת (120 חברים) לדיון בנושא מסוים באולם המליאה של הכנסת.
- 52. ועדות הכנסת -** נציגי כל הסיעות בכנסת דנים בכל עניין שהכנסת העבירה לוועדה לדון בו. במסגרת ועדות. הדיונים הם מעמיקים ואף מקצועיים. לשם כך מוזמנים לעיתים בעלי מקצוע מומחים כדי להציג את עמדותיהם בנושא הנידון (ועדת כספים, ועדת כלכלה, ועדת חוץ ובטחון).
- 53. השקפות וגישות לאופייה של מדינת ישראל:** מדינת הלכה: מדינה דתית-לאומית: מדינת לאום יהודית - תרבותית: מדינת היהודים: מדינת כל אזרחיה.
- 54. זכויות המיעוטים -** זכויות הניתנות ע"י המדינה לקבוצה אתנית / תרבותית/ דתית.
- 55. רשות מחוקקת -** סמכות החקיקה היא בידי הכנסת. חוקי הכנסת מחייבים את האזרחים, הכנסת והשלטון.
- 56. הצעת חוק ממשלתית -** תהליך חקיקה של חוק המוגש ביוזמת הממשלה.
- 57. הצעת חוק פרטית -** תהליך חקיקת הצעת חוק שהוגשה ביוזמת חבר כנסת.
- 58. קריאות -** השלבים הקבועים שעובר חוק חדש בכנסת בתהליך החקיקה.
- 59. ועדת חקירה פרלמנטרית -** ועדת חקירה שממנה הכנסת, המורכבת מחברי כנסת כדי לחקור עניינים חשובים שהיא רואה בהם חשיבות לאומית מיוחדת.
- 60. שאילתה -** שאלה שחבר כנסת מציג לאחד משרי הממשלה והעוסקת בתחום פעילותו של המשרד הממשלתי שהשר אחראי עליו. באמצעות שאילתה השואל יכול לקבל מידע מהממשלה על פעולותיה ועל מחדליה.
- 61. חסינות -** הגנה על חבר כנסת מפני פגיעה בו או התנכלות מצד השלטון או גורם אחר. מטרתה לאפשר לחבר הכנסת למלא את תפקידו ללא הפרעה וללא חשש.

62. חסינות עניינית – הגנה על חבר כנסת בעת מילוי תפקידו, או למען מילוי תפקידו. חסינות זו ניתנת לחבר כנסת לכל חייו ואי אפשר להסירה.

63. חסינות דיונית (פרוצדוראלית) – אפשר להסירה (לבטל אותה) באמצעות דיון במליאת הכנסת, למשל אם חבר הכנסת פעל כנגד מדינת ישראל.

64. ממשלה קואליציונית – ממשלה המורכבת מצירוף של מספר מפלגות כדי לזכות בתמיכת רוב חברי הכנסת לשם השגת מטרה משותפת – הקמת ממשלה וכדי שתוכל להתקיים על בסיס הסכם קואליציוני ביניהן..

65. אחריות ממשלתית משותפת – הממשלה כולה נושאת באחריות כלפי הפרלמנט לכל ההחלטות שקיבלה וביצעה כגוף אחד, ולכל מעשה של כל אחד מהשרים. השרים מקבלים עליהם את מרות הממשלה והחלטותיה ואינם יכולים לחלוק על פעולות ראש הממשלה או שרים אחרים, לאחר שהתקבלו בהצבעת רוב בממשלה. השרים וחברי הכנסת השייכים לסיעות, חייבים להצביע בעד החלטות הממשלה.

66. ממשלת אחדות לאומית – ממשלה המורכבת משני גושים פוליטיים במקרה של תיקו בבחירות.

67. סובידיצה - עניין הנמצא בטיפולו של בית המשפט ולכן אסור לדון בו באופן שעלול להשפיע על מהלך המשפט או על תוצאותיו.

68. עתירה - תלונה או בקשה של האזרח לבית משפט להגן על חירויותיו שנפגעו ע"י השלטון.

69. מנגנוני פיקוח פורמאליים על השלטון – אמצעים רישמיים פועלים מכח חוקים המסדירים את פעולתם ותחומי אחריותם של רשויות השלטון. הם מבטאים את עקרון הגבלת השלטון ואחריותו כלפי האזרח: פרלמנט, חוקה, מבקר המדינה, היועץ המשפטי לממשלה, נגיד בנק ישראל, ועדת חקירה ממלכתית,

70. מנגנוני פיקוח בלתי פורמאליים – פועלים מכוח יוזמה של ארגונים ציבוריים או אזרחים מהווים אמצעי פיקוח: קבוצות מחאה, אמצעי תקשורת, דעת קהל, אומנות. מבטאים את עקרון שלטון העם, פלורליזם, ושמירה על זכויות האזרח.

71. זכות עלאית - כינוי לזכות לחופש ביטוי: חופש לאדם לבטא את עצמו ללא הגבלה, שתהיה לו דעה משלו, זכותו לקבל מידע מאמצעי התקשורת ולמסור להם מידע.

זכרו:

חוק השבות קובע את זכותו של יהודי לעלות לישראל.

חוק האזרחות קובע את זכותו של יהודי לאזרחות ישראלית.